

IV. Komárom és környéke 1938 őszén

Az első Csehszlovák Köztársaság 1918. októberi kikiáltását követően Komáromot 1919. január 10-én szállták meg a csehszlovák légiók, miközben a város lakossága szinte teljes egészében magyar anyanyelvűnek vallotta magát.²⁶ Csehszlovákia számára azonban a várost átszelő Duna jelentett stratégiaileg biztonságos és jól védhető határvonalat. Felső- és Alsó-Csallóköz pedig főként gazdasági szempontból töltött be jelentős szerepet az új államban.²⁷

Az első bécsi döntés időszakában ismét felértékelődött a határváros szerepe. A település etnikai hátterénél fogva Magyarország számára kezdettől egyértelmű volt Komárom és környéke (Csallóköz) anyaországához való visszacsatolása.²⁸ Ezt tükrözik a komáromi tárgyalások anyagai is, ahol 1938 októberében a magyar és a szlovák delegáció megegyezésre kívánt jutni az új határok kialakításáról. A tárgyalásokra egyébként október 9-én este hét órától került sor Kánya Kálmán és Jozef Tiso vezetésével a balparti városrészhez tartozó megyeházán.²⁹

Más felvidéki településekhez hasonlóan Komáromban és a Csallóközben is a lázas várakozás és az izgatott készülődés közepette zajlottak a visszacsatolást megelőző történések, amelyek mindkét térfélen felfokozták a nemzeti érzelmeket.³⁰ Ahogy arra a helyi eseményekről tudósító *Komáromi Lapok* is utalt, a fegyelmezett állapotot már 1938. szeptember végén felváltotta a türelmetlenség a komáromi lakosság körében.³¹ A feszültség megnövekedése által pedig 1938. október elején a városban még egy rendbontásra is sor került. Komárom hangulatának változásairól és a kialakult feszültségekről olyan felvidéki értelmiségiek is beszámoltak, mint Szombathy Viktor vagy Esterházy Lujza, aki a következő mondatokkal összegezte az októberi tömegmozgalmat: „A hangulat olyan, hogy minden

²⁶ Az 1910-es népszámlálás adatai szerint a város 22337 fő lakosságából 19924 személy volt magyar anyanyelvű. De az 1921-es népszámlálás eredményei is azt mutatták, hogy a 17715 főből 13584 magyar volt. Ehhez lásd: Számadó, 2008: 10.

²⁷ Romsics, 2005: 107.

²⁸ Gazdasági előnyöktől indítva a szlovák delegáció Komáromnak Gdansk példájára szabad kikötői státuszt kívánt biztosítani, ez a törekvése azonban nem járt sikerrel. Deák, 2002: 15. A Komáromi járás lakossága még az 1930-as népszámlálás adatai szerint is 80,4%-ban volt magyar nemzetiségű. 66144 lakosból ugyanis 53154 személy vallotta magát magyarnak. Rystveyová, 2017: 51.

²⁹ Október 9-én, vasárnap este 7 órakor kezdődnek Komáromban a tárgyalások Magyarország és Csehszlovákia között. *Komáromi Lapok*, 1938. október 8. 1.

³⁰ A Csallóközben és a balparti Komáromban kialakult feszültségekről, a csehek „rémuralmáról”, az úttorlaszokról, kényszersorozásokról, a társadalmi és gazdasági élet nehézségeiről számolt be a jobbparti városrészben kiadott Komárommegyei Hírlap októberi száma is. Terror, rémuralom Csallóközben és Klapka városában. *Komárommegyei Hírlap*, 1938. október 1. 3.

³¹ „Az utóbbi egy-két napon azonban mintha elszakadt volna a kötéldegzet, elfogyott volna a csodálatos türelem, csordulig telt volna a pohár. (...) A feszültség közepette azon sem lehetne csodálkozni, ha az évek óta elfojtott vágy, az éveken keresztül eltűrt bánásmód kiváltotta volna ezeket a rendellenességeket a legnyugodtabb lelkekből is. Húsz év bosszú idő, de különben hosszú a kibebeszés kegyesen eltöltött bús esztendő”. Fegyelem a bizonytalanságban. *Komáromi Lapok*, 1938. szeptember 24. 1.

pillanatban véres incidens robbanhat ki. A Szudétavidék eseményeire emlékeztető módon törtét a tömeg a híd felé, magyarországi testvérei felé, akikhez húszt esztendő után végre szabadon útlevel nélkül akar átjutni”.³² A *Komáromi Lapok* októberi cikke is jól érzékelteti, hogy a feszültségek mögött a revíziós hangulat milyen büszkeséggel töltötte el a komáromi lakosságot, aki húszt év után újra elénekelhette a magyar himnuszt és használhatta ismét a nemzeti szimbólumokat: „Szerdára virradó reggel díszbe öltözött a város. A templomok tornyain, a városházán, a gimnáziumon, a kultúrpalotán s a magánházakon óriási nemzeti színű lobogók díszlenek, a kirakatok ablakai piros-fehérszöld szalagokkal vannak díszítve, sok helyen Horthy Miklós arcképét is kitétték. Az emberek kokárdával a mellükön járnak, az ifjúság magyar nyakkendőt visel. Az autók és kerékpárok szintén nemzeti színekkel feldíszítve futkosnak”. A csütörtöki hetivásárkor pedig a vidéki lakosság is a városba áramlott, hogy nemzeti zászlókat és szalagokat vásároljon. A tudósítás szerint ugyanis – néhány kivételtől eltekintve – a lakosság az összes környékbéli településen kitétte a nemzeti lobogókat.³³ Egy jelentés pedig arról is beszámolt, hogy a magyar diákok az egész Csallóközben közvetlenül a felszabadulás hírére követően nemzeti dalokat énekeltek.³⁴

Bár komolyabb incidensre nem került sor Komáromban és környékén, a társadalmi konfliktusok enyhébb formái más régiókhoz hasonlóan itt sem kerültek el a lakosságot. Elsősorban a – Csehszlovák Köztársaságban tiltott – nemzeti jelképek és szimbólumok viselése következtében éleződött ki az ellentét a csehek és a magyarok között. Több hasonló csallóközi esetről is beszámolt egy 1938. decemberi jelentés. Ezek szinte minden esetben egy-egy személy között kialakult konfliktusokat írnak le, amelyek végkifejletében a magyar lakosság nemcsak nemzete iránti büszkeségét, de bátorságát is igazolta. Egyik alkalommal például „egy megdühödött cseh katona az utcán megtámadott egy serdüülő leányt és reá ordított, hogy vegye le a nemzeti színű szalagot és a kokárdát. De a leány nem hagyta magát és a tolazkodó csebet pofon ütötte. Nagy dulakodás támadt, végül jöttek a járőrök és elvitték, - nem a kislányt, hanem a katonát”. Hasonló történetről számolt be annak a kisiskolás fiúnak az esete, akiről egy cseh katona sikertelenül próbálta meg letépni a kokárdát. Azt is megjegyezte a jelentés, hogy a bevonuló magyar

³² Esterházy 2018: 30; Szombathy, 2018: 38–39. Ahogyan Szombathy is utalt rá, úgy Jozef Vicen visszaemlékezése szerint is hamar megjelentek a köpönyegforgatás első jelei a komáromi lakosok körében. Ezutóbbi egy Wanz nevű orgonista történetét elbeszélve mutatott rá, hogy egy-egy szlovák milyen könnyen magyarrá változott ebben az időben. Ehhez lásd: Vicen, 2018: 31–34.

³³ Komárom lakosságának impozáns megnyilatkozása. *Komáromi Lapok*, 1939. október 8. 4. Vö: Örömmámor a felszabaduló Komáromban. *Komárommegyei Hírlap*, 1938. október 8. 1–2.

³⁴ Állítólag még egy regionális – csallóközi népdal keletkezésére is sor került ebben az időben: „Hajnalodik, közeleg a reggel. Itt van Horthy a nagy hadsereggel. Zászlaja piros, fehér, zöld. És hazája a magyar föld. Ezt védi Horthy katonája. Komáromtól nem messze van Prága. Fut a cseblák, az élete drága. Nem kell neki szurony, se golyó, elég lesz a magyar vezényszó, hogyha jön Horthy katonája. Felmentem én a solymosi hegyre, lenéztem én a solymosi völgybe. Beláttam én Szlovákiába, bekialtom, de minden hiába, hogyha jön a Horthy katonája”. MNL OL, K28, 17. d. 1938 – 7 – 17466. 46/1938 Képek a megszállott és felszabadult Csallóközről. Magyarországi tótajkúak magyar királyi kormánybiztosa a M. Kir. Miniszterelnökségnek. 1938. december 7.

katonákat a szlovák községekben általában ellenszenvvel fogadták. Ez pedig az írás szerint – amely valószínűleg nem fedte valóságot – annak a félelemnek volt betudható, miszerint a csehek elnyomták és terrorizálták a szlovák nőket, s így a magyarokkal kapcsolatban is hasonló félelmek voltak.³⁵

Az 1938. október 9–13. között zajló komáromi tárgyalások mindenesetre kudarcra végződtek, hiszen a csehszlovák és a magyar delegáció néhány vitás kérdés miatt nem tudott megegyezni az új határvonal megvonásában.³⁶ A tárgyalások megszakadását követően 1938. november 2-án a bécsi Belvedere palotában egy nemzetközi döntőbíráskodás által húzták meg az új határvonalat. Ennek értelmében Magyarország 11927 km² területet és mintegy egymillió lakost – 84,4%-ban magyar – lakost kapott vissza Csehszlovákiától.³⁷

Ezt követően november elején a Csallóköz visszafoglalására is sor került.³⁸ 1938. november 5-én vonult be a 6. gyalogdandár Komárom városába, egy nappal később pedig maga Horthy Miklós kormányzó is átlépte a határt, hogy személyesen üdvözlje a visszatért várost.³⁹ Komárom más településekhez hasonlóan nagy örömben, díszünnepség keretében üdvözölte a kormányzót. A fogadáson a magyarországi és a szlovákiai magyar politika fontosabb képviselői is megjelentek. A kormányzó nemcsak Magyarország befogadó szeretetéről, de a város hűséges magatartásáról is beszélt az egykori városháza épülete előtt:

„Hozom hazatérő testvéreinknek az egész magyarság szeretetét. Köszöntöm Komáromot, ezt a magyar emlékektől megszentelt várost, amelynek falai az ellenséggel dacoló Klapka honvédeinek hagyományait őrzik. Az idegen uralom nehéz idejében kemény magyarnak lenni becsület dolga. Komárom kitartott magyar becsületében és ma az ősi szent András-templom tornyán újra a mi zászlónk leng.”⁴⁰

Ezek a napok a legtöbb visszatért felvidéki magyarhoz hasonlóan a komáromiak számára is olyan kiváltságos alkalmat jelentettek, amelyet a szlovákiai magyarság egyfajta „második honfoglalásként” definiált.⁴¹

³⁵ Uo.

³⁶ Komárom öt napig a világerdeklődés középpontjában. Történelmi események az ősi magyar város falai között. *Komáromi Lapok*, 1938. október 15. 1–2. A tárgyalások történetéről lásd: A komáromi tárgyalások krónikája, *Komáromi Lapok*, 1938. október 15. 5.

³⁷ Az 1938-as magyar összeírás alapján ezen a területen 1 041 401 lakos élt ekkor, közülük 879 007-en magyarok (84,4%) és 123 864-en szlovákok (11,9%) voltak. Sallai, 2008: 145.

³⁸ Szabó, 2002.

³⁹ A kormányzó bevonulására a Komáromi Lapok ünnepi címlapja is felhívta a figyelmet. Egyúttal felszólította a komáromiakat, hogy minél nagyobb számban vegyenek részt Horthy fogadásán. Komárom Lakosságához! *Komáromi Lapok*, 1938. november 6, 1; A komáromiak még egy verset is költöttek a kormányzó fogadása alkalmából a Kossuth Lajos azt üzenté... dallamára. Erről lásd: Komáromi Tárogató: Komáromi Horthy-nóta (1938). *Komáromi Lapok*, 1938. november 6. 6.

⁴⁰ A felszabadulás mámoros ünnepe. *Komáromi Lapok*, 1938. november 12. 5.

⁴¹ Új élet küszöbén. *Komáromi Lapok*, 1938. november 19. 1.